

להיות שם: עוד על שיטת הריפוי של ד"ר לנגזם ב"סיפור פשוט" לעגנון

משה לנגזמן מ.א.

שירות פסיכולוגי חינוכי, עיריית דימונה

Being There: More on Dr. Langzam's Therapy in "A Simple Story" by Agnon

Moshe Landsman, M.A.

Psychological Services, Dimona Municipality

הכתובת להתכתבות: משה לנגזמן, ת.ד. 285 ירוחם 80552 טלפון 057-580387

תמצית

המאמר דן בשיטת הריפוי של ד"ר לנגזם מנקודת ראותה של התראפיה האקזיסטנציאלית, בעיקר כפי שפותחה ע"י רולו מיי. הדיון מתמקד בגורמי המחלה של הירשל, הנעוצים בשינויים בחברה היהודית בגליציה בתחילת המאה. שינויים אלה מאופיינים ע"י איבוד עוגן ערכי וחיפוש נואש אחרי ערכים חדשים העשויים לקומם את החברה ולהחיותה. בשיטת הריפוי של לנגזם ממונים העקרונות הבסיסיים של התראפיה האקזיסטנציאלית: הנוכחות, האחריות לעומת האשם, האותנטיות, האהבה והמוות. ההתמודדות הפנומנולוגית של הירשל עם מימדי הקיום ("Existentials") משתנה עם תחילת מחלתו ועם תהליך החלמתו.

Abstract

This paper discusses the therapeutic method of Dr. Langzam from the point of view of Existential Psychotherapy, especially as developed by Rollo May. The discussion focuses upon the causes of Hirshel's disturbance, rooted in the changes in Galician Jewish society at the turn of the century, characterized by the crumbling of the value system and a desperate search for a new outlook that will sustain and strengthen the society. Langzam's method exemplifies the basic tenets of existential psychotherapy: Presence, responsibility replacing guilt, authenticity, love and death. The phenomenological relation of Hirshel to the existentials of his life changes with the onset of his disturbance and during the process of his recovery.

להיות שם: עוד על שימת הריפוי של ד"ר לנגזם ב"סיפור פשוט" לעגנון

כפי שכתבה צורן (1) ברשימתה על שימת הריפוי של ד"ר לנגזם, יצירה גדולה מהווה חלק מחווית דו-שיח חי בין הקורא והמסמט. כמו בדיאלוגים אחרים עם תופעות אורגניות נושמות, לרבות בני אדם, בני שיח שונים חוזרים מן הדיאלוג עם רשמים שונים, שכן מהותו של דו-שיח הינה יצור חדש הנוצר ע"י שני בני שיח כאחד. כמו תראפיסט גדול, יצירה ספרותית גדולה חשה את בני שיחה, מהדהדת בהם הד פנימי ומאפשרת להם לפתח סיפור אישי אותנטי משלהם. אין פלא, אפוא, שאני רואה פנים בשימת הטיפול של ד"ר לנגזם (2) אשר לא כתבה עליהן צורן.

ב"סיפור פשוט", מספר עגנון על הירשל הורביץ ("לא מצאצאי השל"ה"), בחור המתאהב בבלומה, המשרתת היתומה בביתו שהיא קרובתו. אחרי שהוריו משיאים אותו כמינה צימליך, שלא על דעתו, מידרדר מצבו הנפשי של הירשל והוא מגלה התנהגות ביזארית וקשר רופף עם המציאות. הוא נשלח לטיפול אצל ד"ר לנגזם בעיר למברג.

אני אינני רואה את המפגש עם הספרות הכתובה כגורם מרכזי בתראפיה של לנגזם, ולפי דעתי, הביטוי של עגנון "מספר עמו", שהוא מה שלנגזם עשה עם הירשל, מתייחס לשיחה קלה, כמעט רכיכות, שיש בה שמץ אינטימיות וגיכוי לב. קרוב לוודאי, כי הכוונה למה שמכונה היום "Talking Therapy" גנדי ולא במיוחד במסמט סדור. עם זאת, עגנון אולי מתייחס לביבליותרפיה במקרו כאשר הוא מדבר על האומנות (הספרות והמוזיקה) כמענה לתחלואי החברה.

ניתן לראות בעליכ את הזדהותו עם לנגזם, כאשר הוא כותב עליו:

כמה שנים עשה הרופא בעירו, עשרים שנה, אבל דומה שאפילו אלף שנים

אינן מספיקות לו לספר כל ענייניה. (ע' רל"ב)

בדמותו של ד"ר לנגזם מיטיב עגנון לתאר את עצמו. הסופר, אפוא, הינו

התראפיסט של החברה, והאומנות המעוגנת בשורשי האומה יכולה להיות מצפן לחברה המחפשת את זהותה.

כאשר עיינתי בסיפור אחרי שקראתי את רשימתה של צורן, חשתי, כי עגנון הפליא לתאר מקרה של תראפיה אקסיסטנציאלית, במיוחד לפי תורתו של רולו מיי (3). גישה זו רואה את מחלת הנפש כהתמודדות עם גרעין של חרדה אונטולוגית (כלומר, טמונה בעומק תנאי הקיום של האדם באשר הוא אדם) המאיים על הגורמים המרכזיים של האישיות (4). במצב תקין, התרבות האנושית השלמת מעניקה לאדם דרכי התמודדות עם חרדה קיומית זו ע"י כך, שהיא מספקת תשובות לשאלות בסיסיות, מצביעה על דרכים לתקן פעויות שעושה האדם בחייו, או מצביעה על אלטרנטיבות המגדירות את הגבולות המקובלים של הבחירה החופשית. התרבות יכולה להעניק סיוע להתמודדות אונטולוגית רק אם היא בעלת תוקף אונטולוגי; כלומר, אם היא בעלת תכנים משותפים המהדהדים הד פנימי בישותם של חברי התרבות, המאפשרים פתיחות לחוויה, ניצול הבחירה החופשית, ונשיאה מכובדת בעול התוצאות של חירות הבחירה. תרבות שאינה בעלת תוקף אונטולוגי נקראת תרבות ההמון, Das Mann. תרבות ההמון מאפשרת לאדם להימלט מן החרדה הקיומית ע"י כך, שמספקת הגנות ואמצעי הסוואה עליהן אפשר להישען בעת הצורך, מבלי להתייחס ישירות לעצם מקור החרדה.

אדם השבוי בתוך תרבות ההמון בדרך כלל הינו אדם מאושר למדי, כל עוד הוא מסוגל להתגונן מפני החרדה האנושית העמוקה. אך החרדה יכולה להשתלט על האדם מפני מפגש משמעותי עם תרבות בעלת תוקף אונטולוגי או עם אדם אותנטי, המתמודד ישירות עם מימדי קיומו ושאלות היסוד של החיים. במצב כזה, יכול הוא לבחור בערכים של התרבות בת התוקף האונטולוגי, לברוח ביתר שאת אל תרבות ההמון, להתנדנד ולהישאר עם הקונפליקט (הפתרון הנוירוטי) או לברוח אל החופש המדומה של הפסיכოזה.

התראפיה האקסיסטנציאלית אינה דוגלת בטכניקות, אלא, מתמקדת באופי החוויה של האדם בעולמו (הנקרא באנגלית Being-in-the-world), המחולק לעולמו עם

עצמו (Eigenwelt), עולמו עם הטבע והדומם (Umwelt), ועולמו עם הזכות האנושי (Mitwelt). המטפל מעודד את המטופל לבחון עולמות אלה מבחינתו הסובייקטיבית של המטופל. במיוחד מתמקדים בבחינת האדם בתוך מימדי הקיום (Existentials) שלו כדי לראות כיצד אופי ההוייה המיוחדת בעולמות אלה של המטופל משפיע על התמודדותו עמם. מימדי קיום אלה הינם מימדים נתונים המחייבים אופי מסויים של התמודדות אצל כל אדם, כגון המרחב הפנימי, הזמן הפנימי, והמוות.

במרכז התראפיה האקטיסטנציאלית עומד המפגש המשמעותי עם המטופל. מפגש זה מובדל ממפגש "סתם" עם אדם אותנטי בתכונות שאפרט להלן. ברשימה זו, אשתדל לאפשר לעגנון לדבר במילים שלו על הרקע התרבותי המעורר של הירשל, על תהליך ההתקדמות של מחלתו, ועל תהליך הריפוי. אראה לקורא כיצד עגנון מתאר את ההרס שעוכם זה זורע באופי ההוייה של הירשל, את ההגנות שהוא מגייס לצורך בריחה מהתמודדות במקום לגייס את האומץ לעמוד מול חוסר הערכיות של עולמו, ואת ההשפעה של מצב זה על מימדי הקיום שלו. לבסוף מתאר עגנון את הטיפול של ד"ר לנגרזם. ככל הידוע לי, זהו התיאור "הקליני" הראשון בעולם של תראפיה אקטיסטנציאלית.

הרקע למחכה של הירשל

רוכו מיי (3) טוען, כי בהיסטוריה האנושית המערבית, ישנן תקופות חרדה, שבהן מתרבות התראפיות ומתמלאים חדרי ההמתנה של מטפלים, כל עידן ומטפליו (אגב, היצירות שמזכירה צורן אשר נמצאו בספריית אלכסנדריה נכתבו באחד מעידני חרדה אלה). תקופות אלה מאופיינות ע"י התפוררות המרקם הערכי המשותף, מעברים רדיקליים ומהירים, והתערערות הסמלים והמיתוסים החברתיים שתפקידם לטפל בחרדה ובאשם הפוקדים את האדם במהלך חייו באופן נורמלי ויומיומי.

הירשל חי בעולם שתרבות ההמון נטלה את פנימיותו. הוריו זנחו את העולם הפנימי של העיר שבוש, ומוצאים משמעות בחיים בסמנים חיצוניים בלבד:

אין כך נאה מישיבת לילה בחנות בשעה שמעותיך מונחות לפניך. אתה מצרף דינר לדינר וזוקפם בצדי השולחן ורואה ומרגיש שהגעת למקום שביקשת (ע"י צ"א).

החנות של אביו הינה מסגרת ריקה מתוכן עבורו, כשם שבית המדרש איננו מושכו; לשעבר היה יושב בבית המדרש ולא היה מבקש שיעשה רב, והיום יושב בחנות ואינו אף להתעשר. (ע"י ע"ט)

כאמור, החריזה פורצת החוצה, בין היתר, בגלל מפגש משמעותי עם תרבות בת תוקף אונטולוגי. עגנון מיטיב לבטא חרדה זו בדמותו של גדליה צימליך, חמיו לעתיד של הידשכל. עושרו מגיע לו דווקא בשל השינויים החלים עם הזמן, ש"אביו מוכר חלב היה ולא ראה טובה, שבימיו כל בעל בית הגון היה מחזיק פרה חולבת בביתו ולא היה צריך ליקח חלב מן החלבן" (ע"י קל"ה). עם התמעט הדוד, רואה גדליה טובה בעסקים עד שמצליח לחכור את שדותיו של אדון הכפר. עם זאת, יושב בדירה מרווחת ואוכל ושותה ונוסע במרכבה. אף על פי שעושה חובתו למקום ואינו מזיק לאדם לבו מתפחד בכל יום, שלא בשביל שזכה נתן לו המקום מאכל ומשתה ושאר כל צרכי הזמן אלא שנתן לו היום כדי שיאבדנו מחר. (ע"י קל"ו)

התנהגותו חסודה וצנועה, אך היא נובעת מתוך חרדה עמוקה מפני העתיד. בשל עתיד לא ידוע ואשם לא ברור על העבר, אין צימליך מצליח לחיות את ההווה. (6)

בדמותו של יונה פויבר, השדכן, מתאר עגנון את הבדיחה אל תרבות ההמון, ההופך את החירות לאחיזת עיניים. כך מתאר עגנון את שיטת השדכנות של פויבר: מימיו לא אמר יונה זו ראה וקדש, אלא פולט מילה ומבליע מילה והשאר מאליו נעשה. כל מה שבחור מחשב בליבו יונה הורס בהנעת יד, וכל מה שאבותיו של הבחור מבקשים יונה מכניס בלבו של זה, לסוף רואה הבחור את עצמו כאילו הוא נתן עיניו באותה ריבה ויונה הסכים עמו. משכילים יש בשבוע שבוזים לכל שנשא אשה ע"י שדכן ואינם יודעים שאף

הם נשתדכו על ידי יונה מויבר. (ע' פ"ה)

מויבר מהווה עבור עגנון את האנטי-תרפיסט, המגלם את אובדן האותנטיות של חברת שבוש. פרסומו הראשון בא מספרו היחידי אשר כתב בלידה אחד. תוכן הספר אינו ברור, אלא, יצאה תהילתו משום שמשכילי בית המדרש הישן, שהם מרצים כל רפה ומדגישים כל דגש בתפילתם,

...פירסו את הכליון בבית המדרש ובדקו כל פסוק ופסוק. כיוון שראו

שנכתבו על פי דקדוק נתפעלו ועשו לו פומבי. (ע' פ"ו).

ההיפך הגמור של הערכים השולטים מיוצג בדמותה של בלומה. על חירותה הפנימית כותב עגנון במשחק על שמה:

בלומה פורחת כשושנת העמקים שאין עין הרע שולטת בה (ע' ע"ד).

וביתר שאת, הוא מדגים את הניגוד הרצוי בין פנימיות ובין חיצוניות, דרך בלומה:

עושר ונכסים אין לה לבלומה. כל עצמה של בלומה הן ידיה שהשכירה לאחרים. אבל נשמתה בת חורין. משוטטת לה הנשמה בעולמות כבת חורין. מה נאה נר השבת בחדרה של בתולה צנועה בשעה שהיא נינוחה מיגיעתה וקודאת בספר. (ע' ע"ג)

ושוב:

אפורה והדוקה שמלתה של בלומה. בדם מי שיש לו עינים לראות ולב להרגיש רואה ומדגיש שלא כל שהוא אפור מבחוץ אפור מבפנים. אפורה והדוקה שמלתה של בלומה, אבל לבה של בלומה רוח ונאה... יש באילומן המכחיל של עיניה שאינן שוחקות ואינן בוכות דבר מה שזקק את כל אדם להכיר שאינה כשאר הנערות. (ע' קצ"ז).

על האופי המתמודד של בלומה אנו מוצאים בתחילת הסיפור. אביה, לא-יוצלח אינטלקטואל, היה קורא לה מן המרגדיות הגדולות:

אביה שהיה מרקיב את הדפים בדמעותיו היה מתמה על בתו שקודאת ואינה מתפעלת. כאן ראוי לבכות, כאן ראוי לקונן, והיא צרות ויסורים אינם

מעוררים את לבנה. כמה בכיות בכה על צערו של אדם שמספרים עליו בספרים, והיא אפילו דמעה אחת אינה מזיכה. מה תשובה היתה בלומה משיבה לאביה בשעה שאביה היה מרצה לפניו צרתו של זה. אמרה לו, אבא מפני מה עשה זה כך, אילו היה עושה אחרת היה ממלט עצמו מצרתו. (ע"א)

מבחנה הגדול של בלומה מגיע, והיא מועה מעות מרגית בשיקול הדעת. כאשר ראתה, כי אמו של הירשל זוממת לקחת לו כלה אחרת, היא מגדירה את המצב במושגים של בחירה חופשית:

אמרה בלומה בלבה, וכי בשביל שהירשל משוך אחרי אמו צריכה אני להתיאש. אם ידיו אסורות אני בת חורין. בלומה עצמה לא ידעה פירוש הדברים, אם עליה להתיר ידיו או אם עליה להסתלק. (ע"א צ"ז)

בלומה ניצבת, אפוא, מול הכורח האיום של הבחירה החופשית. חירותה אינה מעניקה לה דמז כל-שהוא מה לבחור. היא בוחרת לא להתיר את ידיו של הירשל, ומאבדת אותו. אך אינה מתמסרת לגורל. היא שומרת על הבחירה, ואינה קובלת על תוצאות בחירתה:

תמיהה בלומה על עצמה שאין היא מתמרמרת ואינה מתרעמת. כל זמן שניתן לה לתקן מה שעיוו אחריה אינה מתדיינת עם עצמה, כל זמן שדעתה צלולה וכלבה שלם אינה זועמת. (ע"א צ"ד)

אם כן, זו היא תשובתו של עגנון לעיוותי החברה נטולת האושריות: לשמור על דעה צלולה ולב שולם, לבאר היטב מהן "דרגות החופש", לנצלן ככל האפשר, ליטול אחריות על העתיד ולא אשם על העבר. לעומת זאת, חוסר האונים והייאוש שמצב זה גורם להירשל מתואר ע"י עגנון:

אבל הירשל אחראי למעשיו ויודע שמה שעשוי עשוי. (עמ' קי"ז)
ביטוי ציני תמציתי זה מדגים למופת את מצבו של הירשל. האחריות למעשיו מתבטא בקבלת הדין על מעשי אוהביו. לפי התרפיה האקסיסטנציאלית, כפי שמציג בינצוונגר (5) בלבול מקורות האחריות הינו אחד הגורמים המרכזיים

לחדדה.

את דעתו על הדור של הירשל מסכם עגנון בדמותו של משולם, הבן שנוכד לו בזמן שהיה בבית ההבראה של ז"ר לנגזם. הירשל נהג לקרוא לו "יתומי", מילה ש"נפלה לתוך פיו ונתחבבה עליו". לתינוק היה "Failure to thrive": רופאים התחילו נכנסים ויוצאים. כתבו רצפטים והשקוהו סמים והאכילוהו מיני רפואות. יש שהפיסו דעתו לשעה קלה והאריכו תחלואיו לימים הרבה, יש שתיקנו בדבר אחד וקלקלו בדברים הרבה. ברטה וצירל הביאו נשים חכמניות שכל אחת ואחת באה ברפואות שלה, ואם לא תקנה כלום תקנה במה שביטלה דעת חברתה, מכל מקום לא מצא התינוק רפואתו. (ע' דס"ה) דוד יתום זה עוד לא מצא את רפואתו. לא הרפואות המודרניות ולא הרפואות המסורתיות טובות הן לדוד זה, דוד החדדה.

תהליך התקדמות המחלה

תחילת תהליך המחלה של הירשל במפגש עם בלומה. עד שפגש בה איש לא הוציא אותו מן השאננות, הריקנות וחוסר המעורבות שאיפיינו את חייו עד כה. בלומה, שאינה כשאר הנערות, יוצרת את הקונפליקט היסודי בין הקיום האוטנטי ובין תרבות ההמון. המחשבה שיופי פנימי זה יכול להיות שלו והמחיר שיצטרך לשלם על כך מחרידה את ליבו:

איכולי בינתו מעכבתו היה נכנס אצלה ופושט את שתי ידי ותופס בהן את

הסוד הנפלא הלז הגלום בה, שמחריד את לבו במתקה. (ע' ע"ו)

קונפליקט זה, בין הסוד המתוק של יופי פנימי ובין הבינה שהקנה לו עולם חסר בינה, הוא היסוד למחלתו של הירשל.

ההתמודדות עם האהבה הינה אחת מאבני הפינה של כל האסכולות הדינמיות בתורת האישיות. עבור האסכולות האקסיסטנציאליות (7) האהבה מהווה צומת שבו מנוקזים מימדי קיום ("Existentials") מרכזיים - האחריות, הנוכחות האנושית, וההתמודדות המוצלחת עם המוות. מיי (3) מספר על מיתוס יווני שבו זיאוס כמעט מוותר על האלמוות כדי ליהנות באופן בשל מן האהבה, שמטבעה

יכולה להתקיים רק על רקע המוות הקרב. הירשל, לעת עתה, אינו מסוגל להתמודד עם צומת זה בחייו, וחי בתוך קונפליקט מרכזי, דרך מנגנוני ההגנה הרבים שהוא מגייס לתמוך בעצמו. עם הרכב נוירומי זה הוא מצליח לשרוד עד שאמו מחריפה את הקונפליקט המאלץ אותו ליטול אחריות ולבחור. אמו משוחחת עמו על שידוך למינה, בתו של גדליה צימליך, ותגובתו שתיקה ורפיון ידיים. בלומה רואה את הנעשה ועוזבת את הבית, אך למרות שהמרחב האובייקטיבי גדל, המרחב הפנומנולוגי של הירשל מצטמצם: "הרוצה לראות את בלומה יעמוד ויצפה בלבו של הירשל (ע' צ"ז)". בין בלומה בין צידל אמו, צמצום מרחב החיים הפנומנולוגי חונק אותו, והדרך היחידה לצאת מן החנק היא ליטול את אחריות הבחירה. אך במקום ליטול אחריות, הירשל מתחמק ובמקום האחריות להווה ולעתיד, הירשל חי עם אשם על העבר. אשם זה, לפי גישתו של מיי ומפלים אקסיסטנציאלים אחרים (9, 10) מהווה עוד לבנה חשובה בבנין החולני שבונה הירשל, ואכן ערגונו מציין את עזיבתה של בלומה את הבית כנקודת מפנה, שמכאן "הירשל חוש המציאות ניטל ממנו (ע' צ"ח)".

אכן, חוש המציאות ניטל מהירשל, שהרי כאן המציאות יותר גרופטסקית מן השגוון. הירשל הולך לנשף חנוכה עם הוריו, ובסופו מוצא את עצמו מאורס למינה, למרות שאין בינו ובינה קשר רגשי:

הירשל יושב כאדם שנכנס לרשות שאינו שלו... דבר אחד ששמע בקטנותו. מעשה באחד שנתגלגל לשמחת נישואין. ראה שהחגן והכלה עשויים קש והמחותנים והשושבינים לצים וכל מה שבבית עשוי באחיזת עיניים. עמד להמלט על נפשו ולברוח. ראה טבעת קידושין והכיר שהיא של זהב, נכנסה מחשבה בלבו ליטלה. כיוון שנמלה פשטה הכלה אצבעה ונתן הטבעת עליה ואמר הרי את מקודשת לי. מיד נעשה שחוק גדול בין הלצים ואף הוא שחק. תפסה אותו בברגדו ושוב לא הניחה לו. (ע' ק")

המציאות האובייקטיבית היתה שהירשל מצא את עצמו קשור למינה - כלה של קש - בטבעת זהב אמיתית. המפגש עם מציאות גרופטסקית וחוסר האומץ לשנות את המצב

מקדמים אותו עוד צעד לקראת השגשגון, והוא הוגה בדודו אחי אמו צירל, שיצא אף הוא מדעתו:

אפשר שאחי אמא לא היה משוגע, ומה שנעשה מדעת עשה. (ע' קי"ב)

אף כאן מגייס הירשל הגנות ואף הוגה בבדיחה לאמריקה, אך הוריו מחזיקים אותו בחיבוק דוב ומובילים אותו אט-אט לעבר התהום. אומר ברוך מאיר, אביו: ...דובים שבאו צבי הביאו בכפותיהם. רמז רמז על הירשל, שהירשל בלשון

קודש פירושו צבי. (ע' קכ"ב)

הירשל מודע לחובת הבחירה והחירות, אך אין לו "האומץ להיות" (11):

אין לי אלא להוציא דבר מגונה מפי ואני נפטר ממנה לעולמים. אבל חובת כבודו עיכבתו. אותה שעה נעשה כמעין המתגבר וכנהר שאינו פוסק. דברים שלא נתן דעתו עליהם מעולם ביצבצו פתאום מפיו. מינה הגביהה טיניה כנגדו. עגיליה הגדולים הקרינו. (ע' קכ"ג)

שוב הוא מהרהר בדודו, שנתפס אוכל עשבים בשדה:

שמא אחי אמי שנתפרנס מן העשבים נזיר היה מן הבשר, אלא שבני דורו

לא ירדו לסוף דעתו וקראוהו משוגע. (ע' קכ"ד)

אכן המציאות ביזרית, החברה מתיחסת לחיצוניות ונמולת חוסן יסודי, אך

הירשל דחה את העוֹגן הפנימי שהציעה לו בלומה, ושיפומו שט ללא הגה:

כשהירשל יושב כך מעודן במיני עידונים דומה הוא בעיני עצמו כחולה

שממפלים בו. משהו יש שם, שאפילו בדיא יכול לבוא לידי חולי. (ע' קל"ט-ק"ס)

קל"ט-ק"ס)

לא מאכלים טובים ואויר נאה ולא כבוד וגדולה ועושר ונכסים מביאים את

האדם לידי שמחה, אלא דבר אחד מכוסה מן הלב יש, אפילו כל טובות

העולם בידיך ואותו דבר חסר אין הלב שלם ואין השמחה שלימה (ע' ק"ס-קמ"א).

ק"ס-קמ"א).

מהו הדבר שחסר להירשל? היידגר (12) טוען, כי "אמת" ביוונית ("Aletheia")

פירושו "גילוי". הישות של האדם (Dasein) נזרקת אל תוך העולם ולכודה בו.

Dasein יכול להגיע לאמת ע"י פתיחות פנימית לעצמו והיחשפות לחוויות הפנומנולוגיות של העולמות הפנימיים שלו - Umwelt, עולם היחסים הפנימיים עם הטבע, Eigenwelt, עולם היחסים עם העצמי, ו-Mitwelt, עולם היחסים עם הזולת האנושי. גילוי אותו דבר ה"מכוסה מן הלב" מתאפשר רק ע"י תהליך של היפתחות וחירות. אך Dasein יכולה, תמורת זאת, להישען על הבטחון באמיתות מדומות שמייצר לצדיקה Das Mann - ההמון. ללא פתיחות וללא חירות פנימית תישאר אותה שמחה מכוסה מן הלב. פתיחות זו יש לבלומה, והירשל היה יכול לקבלה ממנו, אך איבד את האומץ לעשות מעשה.

הנישואין של הירשל ומינה אינם עולים יפה, שכן אין הוא נמשך אחרי חיצוניותה ופנימיותה אינה כלום:

איכו היה הירשל בקי בבגדי נשים היה מוצא דברים, שמינה בגדים נאים יש לה והיא מחלפת כמה חליפות בגדים בכל יום ויום... (ע' קנ"ה)

עוד דבר יש להם לצעירים, אדם קורא בספר ומספר לחבירו. דבר זה עשה הירשל שתיים שלוש פעמים ולא הוסיף. אף על פי שאשתו למדה כמה מיני חכמה אלא משנפטרה ממוריה הסירה חכמתם מלבה. (ע' קנ"ו)

אלמלא ריח תמרזוקיה של מינה - נשמע ריח העץ החדש. (ע' קנ"ח)

ריקנות חייו וחוסר האומץ לשנות דבר מביאים אותו שוב להגות בשגעון:

אם הגה במשפחתו היה הוגה במשפחת אמו, כגון באחיה שנשרפה דעתו עליו וכגון בזקנה שהיה לובש קיפון במקום תפילין. (ע' קמ"ט)

אמר הירשל, אומר אני דודי שפוי בדעתו היה ועשה עצמו שוטה, שאילו נהג כבדיא היה אביו, היינו שמעון הירש זקני שאני קרוי על שמו, משיאו אשה שאינו אהבה והיה מקפח כל ימיו עמה ומעמיד תולדות אנינות ונושא ונותן ומרוויח ומעשיר והבריות חולקין לו כבוד. (ע' קע"ג)

כאמור לעיל, מצביע מ"י (4), על החרדה כתופעה נתפשת המאיימת על מרכיב מרכזי של האישיות. עבור הירשל, נישואיו נתפסים כמאיימים על הסיכוי האחרון שלו למצוא אהבה. מגיל רך ביותר, לא מצא הירשל דרך להיגאל מן הבדידות

האקסיסטנציאלית הנוראה של קיום נפרד בעולם. אמו מעבירה אותו לאומנת העסוקה בסכסוכים עמה ולבסוף עוזבת אותם. אביו אינו מרגיש מרחב פנומנולוגי המאפשר להירשל להיכנס. עסקי ממון ותורה אינם מהווים מענה משמעותי, הן בפני עצמם, והן כאמצעי להשיג אהבה מהוריו. היעדר האהבה מתבטא בחוסר היכולת של האוהבים הפוטנציאליים לשיר לו בילדותו המוקדמת, ובבריחה שבגדה בו אימו במסירתו לאשה אחרת שאינה יודעת אהבה מהי. ככל שגודל הבריחה מתגלה להירשל, כך גדל הייאוש ועמו הגרעין החולה. הוא מתחיל לדבר באפקט לא מתאים וקשרים בינאישיים יומיומיים מתחילים להכביד על קיומו הבסיסי:

עכשיו אספר לך דבר שמח. רואה את ספר עבה שם בארון, ספר מלים הוא. מחבר מלון זה בנערותו השיאו אביו אשה ולא שאלו אם הוא רוצה בה... כשהגדיל וביקש ליפטר מאשתו, עמד והלביש את החתול את התפילין שלו. אם בעלת דמיון את מינה דמי בנפשך סוף הדברים... אחרי שגרש את זו שהשיאוהו אבותיו נשא אחרת ורואה עמה חיים... הירשל טעה שחשב שיצהיל רוחה של אשתו בסיפורו. (ע"י קע"ד)

בשלב זה, מתפורר המרקם החברתי האבסורדי שנבנה סביב הירשל ומינה, ומשאיר את הירשל ללא תמיכה של מערכת ערכים אלטרנטיבית, גם אם היא ריקנית. "חברים" אלה, שדאגו לאירוסיהם והעניקו תמיכה ולגיטימציה לנישואיהם, אינם מסוגלים לעמוד בפני מעמד ובו מוכח שאהבה אותנטית אינה תולדה הכרחית של החופש. מחד גיסא, אין בחברים אלה פנימיות ערכית כדי להעניק לזוג טעם אמיתי בחייהם המשותפים, ומאידך גיסא, אין להם האומץ להודות בכך ולחפש משמעות אותנטית, לא עבור עצמם ולא עבור זולתם. הם נשמטים אחד-אחד מהירשל ומינה, ומחפשים שדות רעייה אחרים המצליחים להזין את המבנה החולני שבנו לעצמם. הירשל ומינה נותרו להתמודד עם המציאות לבד:

דמום נשקף עולם החוץ מתוך הוילונות המשולשים. פעמים עמד הירשל בחלון אחד ומינה בחלון אחר. אפשר שהביטו לחוץ ואפשר שהביטו אל לבם. (ע"י

קע"ו)

עד כאן, הצליח הירשל לערוך קווי הגנה מול הגרעין החולני הניזון ממימדי קיומו במציאות הסותרת תנאים בסיסיים של חיי משמעות, אך הגרעין כאילו נופל לזכותו חיים עצמאיים ובודק את קווי ההגנה בחיפוש אחרי בקיעים. במושגים של התראפיה האקטיסטנוציאלית כפי שמציין קונדרו(13), התפתחות של גרעין זה יכולה להשפיע על האישיות בשלשה אופנים:

- (1) צמצום המרחב הפנומנולוגי: קיימת תחושה של מחנק; אין מקום לתמרון, וכוח הבחירה אזל. אין כוח נפשי לחיפוש ובדיקת אלטרנטיבות.
  - (2) בלבול בזמן הפנומנולוגי: הפירוש של העבר משתבש, ויכולת ללמוד ממנו מצומצמת. קיימת חרדה לא-מוסברת מפני העתיד והתחמקות מן ההווה. ללא אפשרות של חיים במימד זמן ככ-שהוא, המשמעות של המציאות אובדת.
  - (3) מחסומים ביחס אותנטי למימדי קיום בסיסיים: נוצר נתק בין תהליכים נפשיים ובין בסיסם הגופני ואין הנפש מסוגלת להתייחס לאיתותי הגוף, ואף להכיר בקיומם. נתק נוסף נוצר בין תהליכים הכרתיים ובין הרגשות ומצבי הרוח המעניקים משמעות למתרחש סביב. למכוונות ("Befendlichkeit" (11)) של תהליכי ההכרה להרגש חשיבות עליונה לקשר בסיסי עם המציאות. נתק שלישי נוצר בין האדם החי עם עצמו ובין האדם החי עם הזולת ("Mitsein"). הנתק הרביעי הוא בין משמעות החיים ובין משמעות המוות. ההכרה שחיי הפרט יסתיימו פעם הינה מאפיין ייחודי של בני אדם. הפסיכוזה הינה סוג מסויים של מוות, וחוסר היכולת להתבונן באפשרות הכליון העצמי הינו אופייני לאדם המתקשה למצוא עוגן שימעניק משמעות לחיים.
- הבקיע בקווי ההגנה של הירשל נמצא כאשר איום הגיוס לצבא הקיסר מתקרב: הירשל עשה כשאר חבריו שהגיעו זמנם לעמוד בצבא. לא היה אוכל ולא היה שותה ולא היה ישן עד שניטל כוחו ונעשה עוד ועצמות. (עי' קצ"ח).
- הירשל, שעד כה לא חסר כלום מבחינה פיזית, נאלץ לוותר על משאבים חשובים שנתנו לו כוח להקים עוד מערכי הגנה:
- ...כבר נתדפו עצביו של הירשל. נתנו לפניו אוכל לא אכל כל צרכו, שכב

לישון לא נתמננס, ואם נתמננס נינער עד שלא הספיקה שנתו לחזקו. (שם)

מפירצה זו נכבשת לבסוף אישיותו של הירשל:

עם הערב שמש מצאוהו להירשל כשהוא מוטל פרקדן בשדה ורגלו אחת יחפה ונעלו אחת על מצחו ותוגה גדולה מקיפה את פניו.

איפיוני הטיפול של ד"ר לנגזם

למרות ש"סיפור פשוט" נכתב ופורסם לפחות חמש שנים לפני פרסום הקטעים הראשונים בתראפיה האקסיסטנציאלית, הטיפול של ד"ר לנגזם דומה להפליא לטיפולים הראשונים של הפסיכיאטריה האקסיסטנציאלית. ייתכן שרוח הזמן חשף את עגנון לתופעות דומות לאלה אשר הניעו את התרפיסטים האקסיסטנציאליים הראשונים ליזום וריאציות על טיפול פסיכואנליטי.

דולו מיי היה בין התרפיסטים הראשונים שהביא את הטיפול האקסיסטנציאלי מאירופה (בעיקר שווייץ וצרפת) לארה"ב. הוא הושפע מהיידגר דרך "הטעויות היצירתיות" (14) של בינצוונגר באינטרפריטציות על היידגר. ב-1975 בהרצאה בכנס על עתיד הפסיכותרפיה, הוא מונה חמישה איפיונים של הפסיכותרפיה האקסיסטנציאלית. להלן אביא דוגמאות כיצד עקרונות אלה משתקפים בטיפולו של לנגזם בהירשל.

א. נוכחות: נוכחות מוגדרת ע"י בינצוונגר כתקשורת בין ישות (existence) אחת ובין ישות שניה. כל צד בדיאלוג זה חש את קיומו האנושי המלא של הצד האחר, וחש כי האחר חש כך כלפיו. התראפיה האקסיסטנציאלית מואסת בטכניקות ומתרכזת בקשר זה, בנוכחות מלאה. הירשל חש נוכחות זו מיד בהתחלת הטיפול

בו:

הוא לא בחן את שכלו של הירשל בחידות ולא שאלו כמה שנותיו של הקיסר, כדרך שהרופאים רגילים לשאול את החולים כדי לידע טבם ומדת שכלם, אלא נתן לו שלום ושאל, ואתה מה כך? כרופא שטיפל עם כמה חולים ולבסוף

מביאים לפניו בריא שאינו חסר כלום. (ע' רכ"א)

המגע הפיזי של לנגזם בהירשל סייע ביצירת הרגשת נוכחות:

ידו החזקה שאחזה את ידו בכניסתו וביציאתו כאילו בהיסח הדעת אינה רכה כידו של מויבר ואינה מעלה על דעתו שהוא צריך לנשקה. פעמים הרבה כשישב הרופא לפניו ודיבר עמו כאדם שמדבר עם חברו היה הירשל שואל את עצמו כלום יודע זה שאני קראתי כתרנגול והייתי משורר על העשבים הגבוהים שלג יורד. ודאי אינו יודע כלום, שאילו היה יודע היה מושיבני בכלוב ושופך צונן על ראשי. (ע"י רכ"ז)

ליבו של לנגזם פתוח גם לחווייה שמעניקה לו הנוכחות של הירשל: שונה והכנעה ועצבות שלשה סימנים אלו שנצטיירו בפניו של הירשל משכו לבו של הרופא הזקן לאהבו. (ע"י רכ"ב)

על הדיאלוג האוטנטי שנוצר בין הירשל ללנגזם, מספר עגנון בפשטות: ... בא הרופא ומדבר עמו דברים שמעוררים את לבו. אף הם מעוררים לבו של הרופא והוא מספר ומוסיף. (ע"י רכ"ב)

ב. אחריות: היידגר (12) טוען, כי האדם נזרק אל תוך עולם בעל כרחו, וחיוב לחיות עם נתונים עליהם אין לו שליטה. האנושיות המלאה של האדם מושגת ע"י פיתוח היכולת לראות בכל מצב את מלוא האלטרנטיבות, פיתוח האומץ לבחור באופן חופשי ולחיות עם האלטרנטיבות החדשות שנוצרו ע"י בחירתו. לכן קורא טיליץ' (11) לתכונה זו "האומץ להיות". האשם הינו ההפך של האחריות מקורו אף הוא בנתונים הראשונים של החיים, אך במקום להתמקד בבחירה ולהשיג בכך את החירות, מתמקד האשם בחרפה על החיים ללא בחירה. מבחינה פנומנולוגית, האשם ממוקד בעבר, והאחריות בהווה ובעתיד. האשם מאופיין ע"י צמצום המרחב הפנומנולוגי, ואילו האחריות מרחיבה אותו.

האשם של הירשל על חוסר היכולת להשתחרר ממינה ולבחור בכלומה מתבטא במחלתו במחשבות השווא שהוא תרנגול באימה מפני השחיטה. לעומתו, ד"ר לנגזם מקדין אחריות. עגנון כותב על החלטתו של לנגזם ללמוד רפואה: פעם אחת שמע שרופא קורא לחולה טיפש, כדרך רוב רופאי האומות שבאותו

דור שהיו מזלזלים בכבוד ישראל, באים לרפא את הגוף ומחליאים את הנפש, נתן הדבר על לבו עד שנכנס לאוניברסיטה. לא יצאו שנים הרבה עד שיצא שמו בכל המדינה ונתפרסם לרופא מומחה והיו באים אצלו מכל המקומות. (ע' רכ"א, עיין להשוואה את כניסתו של טאובר למקצועו, לעיל) את תורת האחריות שלו מדצה עגנון מספר פעמים בכתביו. בסיפורנו הוא עושה זאת דרך לנגזם:

לאו כל אדם זוכה לשלם למיטיביו, דיים שאין משלמים להם רעה. שמא נתייאש, לא כי אלא אדם מיטיב עם חבירו ואינו מקבל תשלומין, לימים זה מיטיב עם אחר ואחר עם אחר, מתוך כך מדת טובה משתלמת והעולם מתקיים ועומד. (ע' רכ"ג)

כאן מומחש ההבדל בין האשם לאחריות: במקום להסתפק בחרטה על שלא זכה לשלם למיטיביו, על האדם לבחור דרך מבין האפשרויות הקיימות, ולפעול לפיה, תוך בדיקת התוצאות של בחירתו.

בטיפול בהירשל, מצליח לנגזם להחדיר את האחריות דרך סיפורים על עיירתו, ובהם להדגיש את האפשרויות של החירות הבחירה המשמעותית למרות חיצוניות פגומה. הוא סיפר על בחורים הלומדים תורה בתוך בית מדרש שכתליו נומים ליפול ותקרתו שחורה כזפת, ועל הדיין המתבטל מלימודו כדי להכשיר בשר לעם, וכותב חידושי תורה בסימנים בלבד מפני שאין לו קולמוס. מספר הוא להירשל: כשאני נזכר סכינו כל הכלים שבעולם אינם בעיני כלום כנגד כלי פגום זה, שהיה מגרד בו כדי להכשיר חתיכת בשר לעני. עוד כלי אחד היה לו, זו נוצת ארוז שבה היה כותב חידושי תורה, הדיו היה מתקין לו בעצמו מעשן הנרות, וכשנפגמה הנוצה ולא מצא אחרת, מפני שאין ידו משגת לשחות לו ארוז היה עושה סימנים בספר, כאן יש מה לחדש, כאן יש מה להעיר. (ע' רכ"ז)

זהו חידוש מזעזע להירשל, שהחיצוני יכול להיות פגום והפנימי אצילי.

מיי מזכיר במפורש את כוח המוזיקה ליצור משמעות בחיי האדם. גם כאן עגנון מכניס תוכן מוזיקלי ערב בכלי חיצוני עמום:

ועוד היה הרופא מרבה לספר על המנגונים הסומים שיושבים על שקיהם בשוק ופורטים באצבעותיהם על כלי שיר שירים עריבים ומתוקים שאין להם תחילה ואין להם סוף ואתה עומד ושומע ולבך מתעטף. (ע"י רל"ג)

אחרי שהתחזק וחזר כוחו הפיזי, מתחיל הירשל לקבל מלגזם יותר אחריות ושליטה על חייו, אך הוא עדיין רק מתרגל אחריות מבלי ליטול אחריות אונטולוגית. הוא שמח על המנעולים שאינם מאפשרים לו לצאת לעולם הגדול: אף על פי שנתעסק בו הרופא כאדם בריא יודע היה הירשל שהוא נועל ביתו בפניו ואינו רשאי לצאת מן השער ואילך, אבל הירשל לא קינטר על הרופא ולא היה עצב, אדרבא טובה גדולה החזיק לרופא, כאדם שהיה מושלך בעולם ונתרחמו עליו והכניסוהו לבית. (ע"י רל"ב)

הסיפורים על כלים פרומים ותכנים נעלים מושכים את הירשל לעבר האחריות האונטולוגית, הפנימית והאותנטית. בחלומותיו ניכרת התמודדות אמיתית בין כוחות האחריות מול כוחות האשם, ובהם מתערבבים מוטיפים חולים עם מוטיפים בריאים במאבק מתיש מסופר חלום אחד:

שובו שעשויה הרים ורבעות גיאיות ועמקים מצמצמת עצמה ונכרכת ככף יד ובין אצבעותיה של אותה היד יושב קבצן סומא ומשורר על העשבים הרבוהים יורד שלג, שם באחו הצפרדעים דועות. בעל החלומות בלבד הוא יודע אימתי נירגון זה מגיע לסופו. (ע"י רל"ו)

אך לנגזם יודע שהסימפטומים החוזרים כעת להירשל סימני מרפא הם והוא מרגיע את אב הבית המודאג בקשר למצבו של הירשל.

ג. האחריות המיוחדת שבייסורים: מיי ממקד את התיחסותו במרכיב מיוחד של האחריות. לדבריו, המשמעות של הטבל טמונה באחריות שהאדם נוטל מחוויותיו הקשות כלפי העתיד. במקום לעסוק בחרטה, אשם, או זעם על העבר, על האדם לבחון אלו אלטרנטיבות מציב עבר זה ומה משמעותו לגבי צורת חיי האדם

ומעשיו. לנגזם עצמו הינו דוגמה לכך: אשתו התאבדה מתוך טירוף הלב, שבא בצורה אבסורדית לחלוטין:

אדם ירוד ששינה אותו המקום משאר היהודים שעשה לו רגל של עץ במקום רגל של בשר עידבב לבה של אותה אשה עד שנטרפה נפשה בכפה. (ע' רל"ד) אך במקום להשתק מתוך זעם או אשם, בוהן לנגזם מה אפשר לנצל מתוך חוויה עלובה וחסרת משמעות לכאורה כדי להיטיב לזולת. הוא מבין שהרומנים הזולים שאשתו היתה קוראת כדי לברוח מן המציאות אל תוך הפנטזיה יכולים כעת לעזור להירשל להבדיל בין פנטזיה ובין המציאות. הוא מעודד את הירשל לקרוא את הרומנים ושואל אותו שאלות לפרטי פרטים.

בעיניים יפות היה הרופא מביט בהירשל שקורא באותם הספרים שקראה היא. פעמים היה הרופא מחזיר פניו לקיר ומשורר לפניו משירי הקבצנים הסומים שיושבים מקופלים על שקיהם ושרים לפניהם. (ע' רל"ד) הירשל מפנים באיטיות את הצורך למצוא אפשרויות של אחריות בסבל, ורק אחרי שחרורו זוכה להוציא זאת אל הפועל. בנו משולם אינו מתפתח יפה, ומחליטים לשלוח אותו אל סבתו בכפר. אחרי שנתרוקן הבית מן הבן, יושבים הישל ומינה דמומים וכואבים. הירשל נאבק עם כוחות האשם והחרטה, ולבסוף מצליח ליצור קשר עם אשתו ולנחמה. נחמה זו, לעתים היא המשמעות היחידה שאפשר למצוא בסבלו של האדם:

אותה עשה לא הגה הירשל לא בבנו ולא בשום דבר שבנולס. כל עצמו של הירשל היה מרגיש באשתו ששוכבת לפניו ונושמת.

הליכה היה שקט. קול לא נשמע מן החוץ. כל נדנוד ונדנוד שבבית הוכפל. השמיכה שנתכסתה בה מינה נרתעה כל שהיא. שפתיו של הירשל נתכו בשפתיה של מינה. לאחר עשה קלה משכה רוח ואמרה, אתה כאן היינריך. הירשל חיבק אותה בכל כחו ולא ענה דבר. (ע' רס"ה)

ד.ההתמודדות עם המוות: מיי טוען, כי ההתמודדות עם אפשרות הלא-קיים הינה מרמה מרכזית בתראפיה אקטיסטנציאלית, שכן הוא ממדיר ומחדד את הקיים.

הבדידות שבאימת המוות היא אחד המניעים לאהבה בשלה. חיי נצח מביא לי
שעמום, וללא אפשרות של לא-חיים, על פי עצם הגדרת המצב אין משמעות
לחיים. בתראפיה של לנגזם, אנו רואים את ההרגיה של הידעל במוות באחד
השלבים האחרונים של הבראתו. המחשבות על המוות באות במקביל למחשבות שהוא
עצור וחייב להיות אדם חופשי. סוף-סוף הוא קובל על לנגזם שמחזיק אותו
בבית ואינו נותן לו לעזוב. דרך הרהורי הקבילה על לנגזם מהרהר הידעל על
המוות:

כמה שנותיו של זה וכמה הוא עתיד לחיות עוד? לסוף לא ישתיר הימנו
כלום? ואף אותם שריצא ימותו ולא ישתיר מהם כלום. מימיו לא הרגיש
הידעל במציאות המוות כבאותה שעה. (ע' דל"ט)

מציאות המוות הינה אם כל המציאויות. האומץ להסתכל נוכחה במציאות
המוות הינו גם האומץ לחיות עד המוות.

ה. הדרך אל האהבה: כשם שההתמודדות עם המוות הינה אחד הזרזים העיקריים
המניעים את האדם לאהבה משמעותית, האהבה הינה אחד הפתרונות לחידת המוות.
בהגשמתה המינית, האהבה תודמת להעברת הישות האנושית לדור הבא, לתקוות
ולאתגרים. בהגשמתה הרוחנית, האהבה גואלת את האדם מבדידות ותודמת תרומה
מכריעה לנצחון על המוות; האדם ששורדת אהבה בינו ובין אדם אחר, הינו
בעל משמעות אונטולוגית לאותה ישות מחוצה לו, וכך ניתנת חיות לאדם מחוץ
לגבולות גופו.

לנדסמן (15), ששאב חלק ניכר מתורתו ממיי, עמל רבות לתאר אהבה בעלת משמעות
אונטולוגית. לדעתו, האהבה הינה דגש והתנהגות כלפי ישות, בדרך כלל כלפי
בן אדם, אך ייתכן גם כלפי רטיון, בעל חיים, חפץ או ישות רוחנית,
(1) אשר הינם אינטנסיביים או מלווים בדרגש (passion) דב,
(2) כוללים חפץ לב ופעולות אינטנסיביים המכוונים כלפי דווחת הישות
הנאהבת, או כלפי דרגת הקיום הגבוהה ביותר שלה -- הערכת הנאהב תהיה
שווה להערכת קיומו של האהב,

3) הכוללים את הרצון להיות נוכח באופן אינטימי עם הישות הנאהבת כמעט בכל תנאי,

4) ואשר, בהגשמתה המלאה האהבה מודגשת כהדדית.

בניגוד לכאורה לפרקי אבות, טוען לנדסמן, כי האהבה הבשלה מושגת על תנאי, ומתקבלת בזכות, ולא בחסד. עם זאת, אהבה ללא תנאי ביסודות המוקדמת, בעיקר מצד ההורים כלפי הילד, היא-היא המכינה את האדם לאהוב ולקבל אהבה בוגרת.

הרחבתי את הדיבור על האהבה מפני שטענתי, כי החרדה היסודית של הירשל קשורה למחסור עמוק באהבה. לפי ההגדרה של לנדסמן, נוכל לחוש את חוסר האהבה הבולט בכל מהלך החיים של הירשל. את חוסר האינטנסיביות במשפחתו של הירשל מסמל עגנון במאכלים של צירל אמו, שאינה מסוגלת להטעים בהם את טעמה (ראה ע"ה). הירשל אינו מצליח להרגיש רגש כלפי הוריו, כלפי ממון, כלפי לימוד תורה, כלפי הציונות או כלפי הסוציאליזם. צירל אינה מעניקה לו אהבה, אלא, רואה בו את הצרכים שלה, ומנסה לנצל אותו כדי למחוק את בושת אחיה שנטרפה דעתו. דרך בלומה נעשה הירשל למודע למה שחסר, ונאלץ לעמוד בודד מול אימת מחסור זה.

כאמור, (ע"ה לעיל) נמשך לנגזם אחרי הירשל לאהבו, ונד בבד עם קילוף סימפוזמי מחלתו, מעניק לו באורח כמעט סוגסטיבי את היכולת לאהוב ולקבל אהבה. הוא מספר בתורה על עירו, על הדיין שהיה מתאוה לספר "מחצית השקל", על המוזיקה העריבה של המשוררים הסומים, על בעלי הבית שלמדו משניות או אמרו תהילים. בנוכחותו המלאה והאינטנסיבית של הרופא, בידו החזקה שלא נרתעה מלאחוז בהירשל, בנימת הסיפורים על עירו, לומד הירשל מחדש באיטיות מה זאת אהבה:

כבר נתיישן קולו של הרופא, ברם העצב המתוק היה מחלחל מגרונו ועוטף את הירשל כשירי רננות, אלו שירי רננות שהירשל לא שמעם בעריסתו.

(ע"ה רכ"ה)

רצוי לציין בקצרה עוד אפיון של המיפול של ז"ר לנגזם בהירשל, שהוא משותף לטיפול האקטיסטנציאלי וגם לרוב השיטות המודרניות בתראפיה. עגנון היה עד מאד להשפעת הסביבה המשמעותית (milieu) על תוצאת התראפיה, ומציה חידוש ממנו אפשר כלמוד אפילו היום, בדבר ההשפעה הרעה של הקהילה המקורית של החולה, כשם שבית חולים השפעתה רעה:

...לא סיבת המחלה היא העיקר ולא הרפואות שקיבל מרבותיו, אלא העיקר שלא יחבשו את החולה בבית המשוגעים ושלא יחזירוהו מיד לעירו, שבבית המשוגעים אפילו בדיא עלול להשתגע ובעירו תינזקות זורקים בו אבנים וקוראים לו משוגע ושוב אינו חוזר לבריאותו. (ע' דכ"ב)

הקמע הנ"כ, איכזא שפתו הבהירה, עלול להיחשב בטעות לציטוט מטכסט מעודכן ביותר בפסיכיאטריה קהילתית!

אחרית דבר

הירשל הבריא, ונשלח לביתו. נתעכב לרגע ונבחן כיצד מתבטאת היכולת של הירשל להעניק אהבה ולקבל אותה, שהרי על פי התיזה שלנו קושי זה היה הגרעין למחלתו. הירשל למד מלנגזם, כי האהבה מבוססת על האחריות לבחור מתוך אלטרנטיבות שבמציאות לא האהבה האבסולוטית העיקר, אלא מקסימליזציה של הפוטנציאל של האהבה בכל מצב נתון:

שוב אינו משווה אשה לחברתה ואינו שואל מפני מה אני מחזר אחרי זו ולא אחרי זו. כשברא הקדוש ברוך הוא את האדם זו פרצופין בראו ונסרו ועשאו גביים, גב מכאן וגב מכאן, מכאן ואילך כל הדורות שעמדו ממנו כל אדם לעצמו נברא ואינו מצווה לחזר אחרי גבו דוקא. לפני שנים נתן הירשל עיניו באחרת מפני שמעה לחשוב שהוא מצווה על כך ובאו והראו לו שאינו מצווה. ועדיין היה עצב אל לבו. לבסוף נתנחם... (ע' דמ"ט)

עצב, כן. לא עוד אשם וחרטה משתקת.

עגנון רואה את הגשמת האהבה כהליך ומסמל זאת בבניה לידו מתעכב הירשל כשמטייל עם מינה:

אדם שעד שלא נולד כבר היה ביתו מוכן לפניו כדאי לו שיראה צורת בית
שלא נגמר בנינו. בראשונה כשהיה העולם ריק היה אדם בונה עיר ועכשיו
שהעולם מיושב אדם בונה בית. (ע"י רנ"א)

הירשל מוצא משמעות בחייו כסוחר, ויודע שלא יחדש תורה ולא ייצור שירים,
אך בדרכו יוכל ליטול חלק ביצירות אלה:

הדיין שעבר שנתמנה לרב בקהילה אחרת חיבר ספר בהלכה ושלחו לברוך
מאיר והלך הירשל וזימן ספר לעצמו ושלח דורון למחבר והמחבר מודה לו
לאהב תורה וחפץ בלומדיה... דיין שיש לו קולמוס וכותב חידושי תורה
ומפרסמם בדפוס ראוי להחזיק בידיו. (ע"י רנ"ו)

מקופל בשלג יושב לו המנגן את ניגונו העצב שאין לו תחילה ואין לו
סוף. דמומים עומדים מינה והירשל לפניו, דומה שכך יעמדו עד שלא
יפסיק המנגן את ניגונו... כיון שהלכו חזר הירשל אצל המנגן וזרק לו
מטבע. אלמלא לא היה סומא היה תמיה מן המטבע שקיבל, שהיא גדולה מכל
המטבעות שנותנים לעני. (ע"י רס"ח)

כדברי לנדסמן לעיל, הירשל לומד על האהבה הבשלה מן האהבה ללא תנאים שהורה
נותן ליכדו, אלא שהוא לומד על כך כהורה. תחילה אינו טובל את
בנו, וחושב שלא יאהב אותו לעולם, אך לנגזם פינה מקום בליבו של הירשל
לקבל ולתת אהבה, ומקום זה מתמלא אט-אט, מבלי משים:

אבא הירשל מטיע עינו מבנו ומפליג לבו מעליו ואבא שבשמיים מגלה את
עיניו של הירשל ומכניס בלבו אהבה וחיבה. אתמול היה הירשל אומר
תינוק זה איני אוהבו והיום הוא עומד עליו ומנשקו... והיום כאילו כל
עצמו לא בא לעולם אלא בשביל בנו. (ע"י רמ"ו)

באיטיות כזאת בונה הירשל את היכולת להגיע לאהבה בשלה. התינוק מגדיל
מקום לאהבה ומכין מקום גם עבור מינה. עם בנו, מגיע הירשל אפילו לדרגה
יוצרנית, ומסוגל - לראשונה בחייו - לכתוב שיר לבנו. עבור הירשל, שיר
יכדתי זה מלא משמעות בהיותו תוצר אותנטי שנרקם בלב.

כאמור, במשך הזמן נפתח לבו אף למינה, ובעצב המשותף האופף אותם אחרי שבנם עבר לכפר עם הוריה של מינה, מסוגל הירשל להרגיש כלפי מינה אהבה נמוקה ואינפנטילית:

לבו נתחמם ודפק. מימיו לא הרגיש כך. דומה היה עליו שפעם ראשונה

היא לו שנמד בחדר אחד עם אשה. (ע' רס"ד)

עם סיום הספר, עדיין לא למד הירשל את כל מה שאפשר לחוות מן האהבה, אך התהליך נמשך, והסיפור מסתיים בדבריו למינה על האהבה: "היא באה אם אין מי שחוצץ בינה וביננו." (ע' רע"ב)

לנגזם הצליח להראות להירשל את התהליך המוביל לאהבה: הנוכחות המלאה, האחריות לעתיד, האחריות המיוחדת של המתייסר, והעמידה האיתנה מול אם כל המציאויות, אפשרות המוות. הדרך אל האותנטיות מסומלת בתיאור תחילת הנסיעה של הירשל הביתה:

אפילתו של דקיע ואפילתה של ארץ נשקפו זה על זה, פתאום עמדו שמים וארץ מחוברין וכל העולם האפיל והחדיש. הרכבת עמדה על פסיה והביטה רוממת לתוך חשיכה שאין לה סוף, שאפה רוח וזימנה עצמה לדרך. (ע' ר"מ)

ר"מ

ספרות

1. צורן ר., שיטת הריפוי של ד"ר לנגרזם ב'סיפור פשוט' לש"י ערנון. האומנם ביבליותרפיה? שיחות, 5: (3), יוני 1991.
2. ערנון ש.י., סיפור פשוט. מתוך: על כפות המנעול. כל סיפוריו שכ שמואכ יוסף ערנון, כרך שלישי, ירושלים, שוקן, תשכ"ד
3. May, R. Contributions of existential psychotherapy. In R. May, E. Angel and H.F. Ellenberger (Ed.), Existence. New York: Basic Books, 1958.
4. May, R. The meaning of anxiety. Ronald House Press, 1950.
5. Binswanger, L. Being-in-the-world: Selected papers of Ludwig Binswanger. (J. Needleman, trans.) New York: Basic Books, 1963.
6. Keen, E., A primer in Phenomenology. New York: Holt Winston, 1975
7. Heidegger, M. The essence of truth. In D.F. Krell (ed.) Martin Heidegger: Basic Writings. pp. 117-141. New York, Harper and Row, 1977.
8. May, R. Existential therapy and the future. Paper presented at the conference on the evolution of psychotherapy, Phoenix, AZ, 1985
9. Jourard, S. M. The transparent self. Prenceton, NJ: Van Nostrand, 1964.
10. Van Kaam, A. Existential psychology as a comprehensive theory of personality. Review of existential psychology and psychiatry. 1986-1987, pp.21-35.
11. Tillich, P. The courage to be. New Haven: Yale University Press, 1952.